УДК 334.7:631.1
JEL A00, D13, M21, Q13, R10

К. М. Кудак

Інноваційні напрями розвитку аграрного сектора економіки регіону на засадах кластеризації

Висвітлено сучасні тенденції та проблеми розвитку аграрного сектора вітчизняної економіки. Визначено, що основними виробниками сільськогосподарської продукції в Україні в сучасних умовах господарювання поряд із сільськогосподарськими підприємствами є господарства населення, функціонування яких не відповідає європейським стандартам розвитку та вимагає розробки сучасних інноваційних підходів до підвищення ефективності їх господарювання. Для подолання основних бар'єрів, що стоять на заваді розвитку цивілізованого аграрного ринку як на державному, так і регіональному рівні, автором розроблено власну кластерну модель функціонування аграрного сектора регіону, на основі якої запропоновано основні напрями підвищення ефективності використання потенціалу суб'єктів господарювання аграрного ринку.
Ключові слова: аграрний сектор економіки, господарства населення та особисті селянські господарства (ОСГ), кластеризація, агрокластер.

Розвиток аграрного сектора економіки є пріоритетним видом економічної діяльності як на державному, так і на міжнародному рівні, що набуває особливої актуальності в умовах посилення глобальної продовольчої кризи та вимагає розробки та впровадження інноваційних підходів до підвищення економічної ефективності суб'єктів господарювання аграрної сфери. В індустріально розвинених країнах світу однією з провідних форм організації інноваційного процесу у сільському господарстві є кластеризація, що виявилася дієвим інструментом регіонального розвитку та підвищення ефективності використання потенціалу суб'єктів господарювання в умовах ринкової економіки. Попри світові тенденції, розвиток аграрного сектора економіки України характеризується низьким рівнем матеріально-технічного забезпечення, низькою експортною орієнтацією продукції, високим рівнем вивільнення працівників, а виробництво сільськогосподарської продукції в більшості регіонів відбувається за рахунок господарств населення, діяльність яких спрямована на забезпечення особистих потреб у харчуванні та одержання додаткового доходу для виживання в складних соціально-економічних умовах розвитку сільської економіки. У цьому контексті політика формування та розвитку інноваційного аграрного підприємництва на засадах кластеризації є важливою умовою забезпечення ефективного функціонування аграрного сектора економіки України та її регіонів, ознакою формування сучасного аграрного ринку та рушійною силою соціально-економічного розвитку на селі.

Теоретичним і прикладним аспектам проблеми розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки присвячена значна кількість наукових праць А. Балян, О. Барановського, З. Варналія, В. Гейця, А. Даниленка, М. Долішнього, М. Козоріз, М. Лендєла, В. Мікловди, М. Пітюлича та інших науковців, разом з тим дискусійними залишаються питання щодо визнання найперспективніших форм господарювання у сільському господарстві та пошуку ефективних механізмів і моделей функціонування аграрної економіки. Зокрема, як зазначає О. Донець, «до цього часу не існує єдиної думки щодо однозначної переваги будь-якої з форм господарювання, й констатація не звільняє нас від необхідності відповіді на запитання: які

© *К. М. Кудак*, 2014.

форми господарювання в аграрному секторі економіки України сьогодні мають об'єктивну економічну, організаційну та технологічну основу...?» [1].

Мета дослідження: оцінка сучасних тенденцій функціонування аграрного сектора економіки та обґрунтування перспектив його розвитку на регіональному рівні на основі розробленої агрокластерної моделі.

На сучасному етапі розвитку аграрного сектора економіки України основною організаційно-правовою формою господарювання у сільському господарстві є господарства населення, що в умовах кризи сільськогосподарських підприємств виявилися найбільш стійкою та гнучкою формою господарювання, а їх функціонування деякою мірою здатне забезпечувати нарощення обсягів виробництва, порівняно з іншими категоріями господарств (табл. 1), ріст зайнятості та доходів населення.

Таблиця 1

Динаміка індексів обсягу сільськогосподарського виробництва в Україні у 2000-2012 рр. (% до попереднього року)

	2000	2005	2010	2012
Усі категорії господарств	109,8	100,1	98,5	95,5
Сільськогосподарські підприємства	98,1	101,1	97,7	93,4
Господарства населення	118,6	99,4	99,1	97,8

Складено за даними Державної служби статистики України.

Як зазначає В. Геєць, на початку XXI ст. розпочався другий етап економічних трансформацій в аграрному секторі економіки України, внаслідок якого сформувалася «дуальна структура сільського господарства, у якій виділяються два типи виробників сільськогосподарської продукції – корпоративний (сільськогосподарські підприємства) та індивідуальний, представлений двома типами одноосібних господарств – фермерськими господарствами та господарствами населення. Корпоративні господарства виробляють найбільш комерційно привабливі та експортоорієнтовані види продукції, а індивідуальні, зокрема господарства населення, зорієнтовані на продовольче самозабезпечення та наповнення внутрішнього продовольчого ринку» [2, с. 5]. Так, господарства населення забезпечують виробництво близько 55% валової продукції сільського господарства держави, тоді як на сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства припадає 40% та 5% валової продукції відповідно [3]. Проте, як зазначає М. Пітюлич, господарства населення «не можуть вважатися стратегічним напрямом для створення цивілізованого сільського господарства ринкового типу внаслідок малих розмірів земельних угідь, незначних виробничих потужностей, ручної праці, переважної частки працівників пенсійного віку, низького рівня залучення інноваційних розробок .... Тому господарства населення значною мірою можна вважати перехідною формою господарювання, яка поступово повинна трансформуватися в ефективні виробничі структури...» [4, с. 40]. Така ситуація зумовлює необхідність впровадження сучасних та ефективних напрямів розвитку аграрної економіки, серед яких особливе місце належить кластерній формі організації виробничого процесу як однієї з найефективніших форм реалізації потенціалу суб'єктів господарювання та розвитку аграрного ринку. Особливої актуальності питання кластеризації аграрної сфери набуває в посткризовий період, оскільки наявність таких економіко-організаційних структур спонукає до активізації діяльності

підприємств-учасників кластера, раціонального використання їх потенціалу, зокрема природного, виробничого та людського [5, с. 3].

В Україні та її регіонах розвиток кластерної форми організації аграрного виробництва перебуває на початковій стадії свого розвитку, що насамперед ускладнений «слабкістю інтеграційних зв'язків між виробниками сільськогосподарської продукції, переробними підприємствами і науковими установами, а також неготовністю більшості аграріїв стати підприємцями-інноваторами, що здатні бути ініціаторами формування агрокластерів» [7]. Зокрема, аналіз сучасних тенденцій розвитку аграрного сектора економіки у регіональному зрізі засвідчив, що в умовах трансформації економіки України до ринкових умов господарювання сформувалася така модель його функціонування, коли вироблена в господарствах населення продукція не проходить усі стадії обігу, а найвищий дохід отримує безпосередньо не виробник, а посередник з її реалізації (рис. 1).

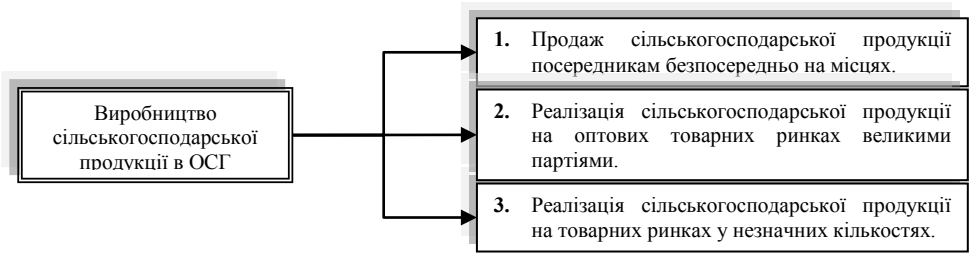

Рис. 1. Схема реалізації сільськогосподарської продукції господарствами населення

З рис. 1 видно, що на сьогодні на регіональному рівні існує три способи реалізації сільськогосподарської продукції господарствами населення, що мають свої переваги та недоліки: у першому випадку – зниження трансакційних витрат для ОСГ, проте більшу частину доходу одержує перекупник внаслідок встановлення завищеної ціни на сільськогосподарську продукцію; у другому випадку – одержання доходу ОСГ внаслідок реалізації великих обсягів продукції на оптових ринках, однак з'являються трансакційні витрати; у третьому випадку – високі трансакційні витрати для ОСГ та відносно низькі доходи від продажу сільськогосподарської продукції. Альтернативним варіантом підвищення ефективності господарювання малих суб'єктів аграрної сфери та «розірвання» схеми «виробник – посередник» є кластеризація, що за визначенням В. Чорнодона зводиться до правила «чотирьох К»: концентрація агровиробників в одному географічному районі; кооперація з високим рівнем розвитку; підвищення конкурентоспроможності продукції; завоювання й утримання клієнтів [6, с. 2].

Кластерна модель організації розвитку агропромислового виробництва передбачає формування на певній території замкнутих циклів «виробництво – зберігання – переробка – реалізація сільськогосподарської продукції», що діють на засадах інтеграції та кооперації, для забезпечення ефективного функціонування кожного з учасників агрокластера, виробництва конкурентоспроможної продукції та максимізації прибутку [6, с. 4; 8]. Організаційну структуру агрокластера в межах регіону (або територіального утворення) пропонується умовно розділити на два блоки (рис. 2):

– *перший блок* – виробники сільськогосподарської продукції на місцях, тобто господарства населення, що беруть безпосередню участь у

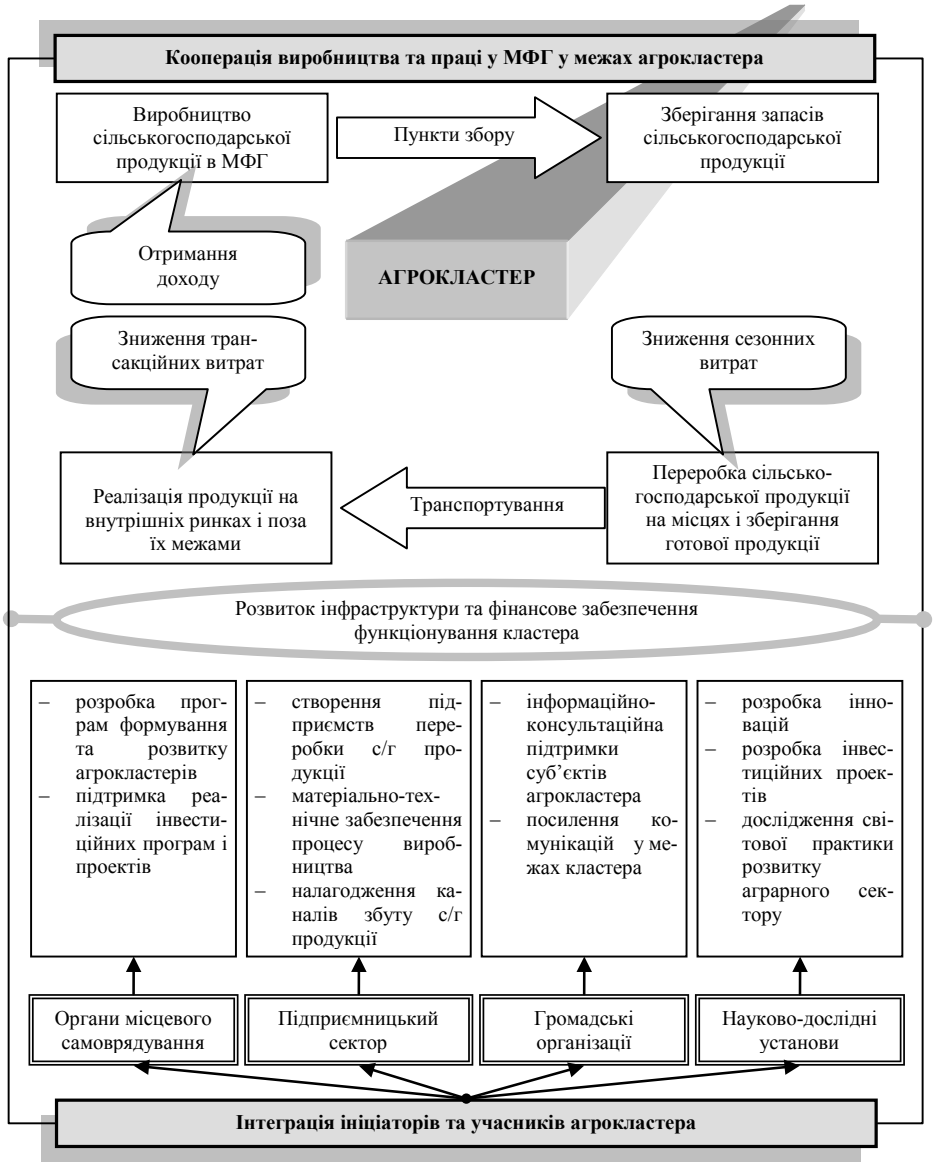

Рис. 2. Кластерна модель функціонування аграрного сектора економіки регіону

Розробка автора.

реалізації господарського процесу в межах кластера. Їх діяльність має базуватися на принципах спеціалізації та кооперації виробництва і праці, дотримання яких є першочерговою умовою підвищення показників ефективності використання їх підприємницького потенціалу, зокрема раціонального використання основних засобів, своєчасне виконання сільськогосподарських робіт, зростання продуктивності праці;

– *другий блок* передбачає функціонування економічних суб'єктів, що безпосередньо беруть участь у створенні кластера та забезпечують його ефективне функціонування й діють на засадах принципу їх горизонтальної інтеграції, зокрема:

1. Органи місцевого самоврядування на регіональному і локальному рівнях, основне завдання яких у межах кластера полягає у розробці стратегічних напрямів розвитку кластерної моделі аграрного ринку та стимулювання інвестиційної підтримки і розвитку агровиробників. Важлива роль також відводиться реалізації контролюючої та регуляторної функцій, забезпечення яких також покладено на державні органи влади.

2. Підприємницький сектор, що є головним учасником агрокластера, на який покладено функції забезпечення матеріально-технічного оснащення процесу виробництва; надання транспортних послуг з перевезення продукції; пошук ефективних каналів збуту сільськогосподарської продукції.

3. Громадські організації, діяльність яких безпосередньо впливає на підтримку та розвиток комунікаційного середовища в межах агрокластера; надання інформаційно-консультаційної підтримки основним учасникам кластера, а також моніторинг зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування кластера.

4. Науково-дослідні установи – університети, інститути, наукові центри та лабораторії, що безпосередньо генерують ідеї щодо впровадження інноваційних розробок, зокрема з виробництва екологічно-чистої продукції в межах кластера. Важливим також є вивчення досвіду передових країн світу щодо розвитку аграрної сфери та можливостей його впровадження в межах створюваного кластера; розробка альтернативних і перспективних напрямів співпраці з сусідніми державами в межах агрокластера.

Слід зазначити, що забезпечення процесу «руху» сільськогосподарської продукції в межах кластера має відбуватися безпосередньо за участю домогосподарств, а при кожній селищній чи сільській раді пропонується створити локалізовані центри управління агрокластером, що безпосередньо б контролювали та регулювали цей процес на місцях. До того ж у межах таких центрів мають базуватися пункти збору сільськогосподарської продукції та складські приміщення, оснащені холодильними установками та іншим обладнанням, для забезпечення її якісного зберігання, що сприятиме зниженню витрат від псування і дасть змогу вирішити проблему сезонності. За наявності таких пунктів збору виробники сільськогосподарської продукції, що живуть у населених пунктах, віддалених від ринків збуту продукції, не нестимуть трансакційні витрати, пов'язані з її транспортуванням і перевезенням і отримуватимуть вищий дохід від продажу безпосередньо на місцях.

У межах населених пунктів, що спеціалізуються на вирощуванні продукції тваринництва та виробництві молока, необхідно забезпечити наявність доїльних установок і забійно-санітарних пунктів для належного дотримання ветеринарно-санітарних правил щодо забою тварин та забезпечення належної якості м'ясної та молочної продукції. Для переробки надлишків сільськогосподарської продукції на місцях необхідним є створення переробних міні-цехів і мікропідприємств, що безпосередньо входить в обов'язки підприємницького сектора агрокластера. Підприємці, які функціонують у межах кластера, також мають забезпечувати транспортування сільськогосподарської продукції шляхом розробки ефективних логістичних ланцюгів переміщення товару, забезпечення наявності вантажних автомобілів, оснащених холодильними камерами.

Особливу увагу слід приділити розвитку інфраструктури та проблемі фінансового забезпечення функціонування агрокластерів на кооперативних засадах, що має здійснюватися на принципах самофінансування та самоокупності за участю домогосподарств, підприємців та органів місцевого самоврядування. Важливу увагу також слід приділити розробці та реаліза-

ції інвестиційних проектів щодо розвитку агрокластера та формування в його межах нових підприємницьких структур, що б забезпечували ефективну підтримку функціонування такого кластера.

Реалізація зазначених напрямів забезпечить функціонування замкнутого циклу з виробництва, постачання та переробки сільськогосподарської продукції, що забезпечить раціональне використання наявного виробничого, людського та ресурсного потенціалів у межах агрокластера. Об'єднання зусиль господарств населення та інших організаційно-правових форм господарювання на засадах кластеризації позитивно вплине на їх розвиток внаслідок зниження операційних витрат виробництва, зниження фінансових ризиків, формування відносин на договірній основі, що сприятиме підвищенню рівня рентабельності виробництва в ОСГ і у недалекій перспективі (від 5 до 10 років) дасть їм змогу трансформуватися у фермерські господарства на основі спільної заготівельної, агротехнічної, збутової діяльності та досягти вищого рівня технологічності та товарності, підвищуючи конкурентоспроможність власної продукції. Поряд з цим у результаті ефективного функціонування агрокластера широкого поширення набуватиме розвиток підсобних промислів, зокрема ремонт і будівництво складських приміщень, ремонт обслуговуючих машин і сільськогосподарської техніки, тобто альтернативними сегментами діяльності ОСГ у межах агрокластера можуть стати такі, що доповнюють основне виробництво. Подібна система організації виробництва, безумовно, усуває низку суперечностей, що виникають між окремими суб'єктами в аграрному секторі економіки й у силу ефекту синергії «дає можливість посилювати міжфірмові потоки ідей та інформації, що, як правило, здійснюються формально і неформально, шляхом обміну ідеями між партнерськими фірмами при виконанні спільної роботи, в рамках контактів із спільними постачальниками, через соціальні міжфірмові зв'язки, які згодом можуть бути втілені в інноваційні проекти, реалізація яких підвищуватиме конкурентоспроможність аграрного сектора» [9], а з часом призведе до розвитку виробничої та соціальної інфраструктури на селі, зростання рівня життя сільського населення та диверсифікації економіки регіону.

Проведене дослідження засвідчило, що функціонування аграрного сектора на регіональному рівні характеризується низкою негативних тенденцій, що не відповідає рівню розвитку цивілізованого аграрного ринку й вимагає імплементації інноваційних напрямів його розвитку, одним з яких є кластеризація, що набула значного розвитку в економіках країн з ринковим типом господарювання. Визначено, що формування агрокластерів на рівні регіону передбачає зростання, розвиток та підвищення якості виробництва дрібних господарств в аграрному секторі економіки регіону, зростання конкурентоспроможності суб'єктів господарювання для їх виходу на товарні ринки та формування належного середовища їх функціонування, що базується на поєднанні таких основних елементів, як реалізація підприємницької ініціативи, формування належного інвестиційного середовища, наявність розвиненої інфраструктури, впровадження інноваційних та інформаційних технологій, кооперація виробництва та праці, що в результаті максимального використання потенціалу суб'єктів аграрного ринку, внаслідок дії ефекту мультиплікатора призведе до зростання ефективності аграрного виробництва, диверсифікації економіки регіону та підвищення рівня життя населення.

Список використаних джерел

1. Донець О. В. Організаційні форми господарської діяльності у сільському господарстві / О. В. Донець // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Економіка. – Ужгород, 2011. – Вип. 33. – Ч. 1. – С. 97-101.
2. Українська модель аграрного розвитку та її соціально-економічна переорієнтація: наук. доп. / В. М. Геєць, О. М. Бородіна, А. О. Гуторов та ін. – К. : Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2012. – 56 с.
3. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяк. – К. : Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2012. – 182 с.
4. Пітюлич М. М. Оцінка стану та перспективи розвитку особистих селянських господарств гірських територій Карпатського регіону / М. М. Пітюлич // Регіональна економіка. – 2014. – №71(1). – С. 34-41.
5. Куцина Л. В. Управління розвитком аграрної сфери на основі кластерного підходу. – [Електронний ресурс] // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. – 2012. – Вип. 125. – Режим доступу: http://khntusg.com.ua/node/788
6. Чорнодон В. І. Кластеризація як чинник інноваційного розвитку промислового садівництва / В. І. Чорнодон // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2010. – Вип.154. – Ч. 2. – С. 54-61.
7. Русан В. М. Форми взаємодії держави та бізнесу в аграрній сфері України: інституційний аспект [Електронний ресурс] / В. М. Русан, О. В. Ковальова, Л. А. Жураковська ; Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/articles/1479/
8. Жураковська Л. А. Першочергові заходи щодо розвитку інфраструктури аграрного ринку в Україні [Електронний ресурс] / Л. А. Жураковська ; Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/articles/1086)
9. Соколенко С. І. Інноваційні кластери – механізм підвищення конкурентоспроможності регіону. – [Електронний ресурс] / С. І. Соколенко // Формування та розвиток регіональних кластерів як один із інструментів підвищення конкурентоспроможності регіону : матеріали круглого столу, Полтава, 11 липня 2008 р. – Полтава : Полтавська ОДА. 2008. – Режим доступу: http://ucluster.org/sokolenko/2008/07/innovacijny-klastery-mexanyzm-pidvyshhennya-konkurentospromozhnosti-regionu/

References

1. Donets, O. V. (2011). Orhanizatsiyni formy hospodars′koyi diyal′nosti u sil′s′komu hospodarstvi [Organizational forms of economic activity in agriculture]. In *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya Ekonomika. [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series Economy]: Vol. 33*(1) (pp. 97-101). Uzhhorod. [in Ukrainian].
2. Heyets, V. M., Borodina, O. M., Hutorov, A.O., & et al (2012). Ukrayins′ka model′ ahrarnoho rozvytku ta yiyi sotsial′no-ekonomichna pereoriyentatsiya [Ukrainian model of agricultural development and its socio-economic reorientation] (Scientific Report). Kyiv: Institute for Economics and Forecasting of Ukrainian NAS. [in Ukrainian].
3. Lupenko, Y. O., Mesel-Veselyak, V. Y. (Eds.). (2012). *Stratehichni napryamy rozvytku sil's'koho hospodarstva Ukrayiny na period do 2020 roku [Strategic Directions of Agricultural Development of Ukraine for the period until 2020]*. Kyiv: National Scientific Center "Institute of Agricultural Economics". [in Ukrainian].
4. Pityulych, M. M. (2014). Otsinka stanu ta perspektyvy rozvytku osobystykh selyans′kykh hospodarstv hirs′kykh terytoriy Karpat·s′koho rehionu [Assessment of state and prospects of development of private farms in mountain areas in the Carpathian region]. *Rehional'na ekonomika – Regional Economy, 71*(1), 34-41. Lviv: Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
5. Kutsyna, L. V. (2012). Upravlinnya rozvytkom ahrarnoyi sfery na osnovi klasternoho pidkhodu [Managing the development of agricultural sector on the basis of cluster approach]. In V. Y. Ambrosov (Ed.), *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva imeni Petra Vasylenka [Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture]: Vol.* 125. *Kharkiv*. Retrieved from http://khntusg.com.ua/node/788 [in Ukrainian].
6. Chornodon, V. I. (2010). Klasteryzatsiya yak chynnyk innovatsiynoho rozvytku promyslovoho sadivnytstva [Clustering as a factor in the innovative development of industrial gardening]. In *Naukovyy visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny [Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine]*: Vol. 154(2) (pp. 54-61). Kyiv. [in Ukrainian].
7. Rusan, V. M., Koval′ova, O. V., & Zhurakovs′ka, L. A. (n. d.). *Formy vzayemodiyi derzhavy ta biznesu v ahrarniy sferi Ukrayiny: instytutsiynyy aspekt [Forms of cooperation between the state and business in agriculture of Ukraine: Institutional aspect]*. Kyiv: The National Institute for Strategic Studies. Retrieved from http://www.niss.gov.ua/articles/1479/ [in Ukrainian].
8. Zhurakovs′ka, L. A. (n. d.). Pershocherhovi zakhody shchodo rozvytku infrastruktury ahrarnoho rynku v Ukrayini [Priority actions for the development of agricultural market infrastructure in Ukraine]. Kyiv:

The National Institute for Strategic Studies. Retrieved from http://www.niss.gov.ua/articles/1086 [in Ukrainian].

9. Sokolenko, S. I. (2010). Innovatsiyni klastery – mekhanizm pidvyshchennya konkurentospromozhnosti rehionu [Innovative clusters – mechanism of increasing of regional competitiveness]. In Formuvannya ta rozvytok rehional′nykh klasteriv yak odyn iz instrumentiv pidvyshchennya konkurentospromozhnosti rehionu [Formation and development of regional clusters as one of the tools for improving the competitiveness of the region]. Proceedings of Round Table, Poltava, 2008, July 11. Poltava: Poltava Regional State Administration. Retrieved from http://ucluster.org/sokolenko/2008/07/innovacijny-klastery-mexanyzm-pidvyshhennya-konkurentospromozhnosti-regionu/ [in Ukrainian].

Kudak K. M. Innovative directions of the regional agricultural sector development on the basis of clustering.

In industrialized countries one of the major forms of innovation process in agriculture is clustering as an effective instrument of regional development and effective use of entities potential in a market economy. Despite of global trends, the development of the agricultural sector of Ukraine is characterized by number of negative tendencies, agricultural production in most regions is produced by households, which are aimed at ensuring personal needs nutrition and receive additional income in order to survive in difficult socio-economic conditions of rural economies. In this context, the policy of formulation and development of innovative agricultural enterpreneurship based on clustering is an important prerequisite for the effective functioning of the agricultural sector of Ukraine and its regions. The aim of the study is to assess the current trends of agricultural sector functioning and grounding the prospects for its development at the regional level on the basis of the agro-cluster model. To achieve this goal the following methods of research were applied: statistical analysis, comparative method, cause and effect relationships, the method of science abstraction. Was determined that the major producers of agricultural products in Ukraine in the contemporary economy, along with the agricultural enterprises are the households, which operation does not meet the European standards of development and requires the development of modern innovative approaches to improve the efficiency of their management. In order to overcome the main barriers that stand in the way of civilized agricultural market both at central and regional level, the authors developed their own cluster model of the agricultural sector in the region, which involves the formation of a particular area of the closed cycle "production-storage-processing-realization of agricultural products" that are based on integration and cooperation, and includes two main blocks: the first - agricultural producers (households) and the second block, which includes the operation of economic entities that are directly involved in creating the cluster and ensure its effective functioning and are based on the principle of horizontal integration (local governments, the business sector, NGOs, research institutions). The study showed that the agricultural sector of Ukraine is requires the implementation of innovative areas of development, one of which is clustering that involves the growth, development and improvement of the quality of production of small farms in the agricultural sector in the region, increase the competitiveness of subjects for the purpose of entering the commodity markets and the formation of a proper functioning of their environment of their functionality, based on a combination of such basic elements as the implementation of business initiatives, forming a proper investment environment, availability of infrastructure, introduction of innovation and information technology, cooperative production and labor, as a result – maximize the subjects potential of the agricultural market, as a result of the multiplier effect will lead to increasing the efficiency of agricultural production, diversification of the regional economy and improve people's lives.

Key words: agricultural sector, households, clustering, agro-cluster.

Кудак К. М. Инновационные направления развития аграрного сектора экономики региона на основе кластеризации.

Освещены современные тенденции и проблемы развития аграрного сектора отечественной экономики. Определено, что основными производителями сельскохозяйственной продукции в Украине в современных условиях хозяйствования наряду с сельскохозяйственными предприятиями являются хозяйства населения, функционирование которых не соответствует европейским стандартам развития и требует разработки современных инновационных подходов к повышению эффективности их хозяйствования. С целью преодоления основных барьеров, которые мешают развитию цивилизованного аграрного рынка как на государственном, так и региональном уровне, автором разработана собственная кластерная модель функционирования аграрного сектора региона, на основе которой предложены основные направления повышения эффективности использования потенциала субъектов хозяйствования аграрного рынка.

Ключевые слова: аграрный сектор экономики, хозяйства населения и личные крестьянские хозяйства, кластеризация, агрокластер.

Кудак Кристина Мирославівна – кандидат економічних наук, молодший науковий співробітник Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України (email: kristina.kudak@gmail.com).

Надійшло 25.11.2014 р.